

1917 BOLŞEVİK İHTİLÂLİNİN TÜRK DÜNYASINDAKİ YANSIMALARI

Ahmet GÜNDÜZ

*Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, Kırşehir/TÜRKİYE*

Geliş Tarihi: 17.09.2003

Yayına Kabul Tarihi: 04.02.2005

ÖZET

Bu çalışmada, 1917 Bolşevik İhtilâlinin sebepleri hakkında bilgi verildikten sonra ihtilâl karşısında Türklerin durumu hakkında bilgi verilmektedir. Stalin döneminde Türkleri Ruslaştırmak için uyguladıkları dil, din, kültürel ve iktisadî politikalar hakkında bilgi verilmiş sonuçta Osmanlıların Bolşevik İhtilâline bakış açısı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ruslar, Bolşevik İhtilâli, Osmanlılar, Stalin, Lenin, Türklere yapılanlar.

1917 BOLSHEVIK REVOLUTION AND ITS REPURCOTION'S TO THE TURKISH WORLD

ABSTRACT

In this study, the information regarding the reasons of 1917 Bolshevik Revolution and the Turks' situation In this revolution will be analysed.

In order to Russianized Turks in Stalin's period Russians attempts in terms of language, religion, cultural and economic politics will be mentioned and finally, the Ottomans' point of view concerning Bolshevik Revolution will be discussed.

Key Words: Russians, Bolshevik Revolution, Ottomans, Stalin, Lenin, Turks' situation.

1. GİRİŞ

1917 Bolşevik İhtilâline kadar Rusya'daki Çarlık idaresi kısmen feodal ve kısmen kapitalist düzende ve koyu bir Ortodoks inancı içerisinde olduğu bilinmektedir. Çarlığın dış siyaseti bu yapının uzantısı mahiyetinde idi. Dünya siyasetinde İngiltere, Fransa, Almanya vb. gibi yeni sömürgeler elde etmeye çalışmaktaydı. Feodal geleneklere uygun olarak da askerî işgallerle ele geçirdiği toprakları Rusya'nın bir parçası haline sokup bu ülkelerdeki halkın arazisini ellerinden alarak Rus feodallere vermekteydi. Irkçı Rus karakteri icabı olarak da ele geçirdiği milletleri Ortodoks-Rus yapmaya çalışıyordu.

Bu politika sonucunda Rusya, bütün iktisadî imkanları özellikle toprağı elinde tutan bir Rus asiller sınıfının tahakkümü altında inleyen kültür ve milliyetleri hor görülen müşterek bir hapisane haline gelmiştir. İşte Lenin bu ortamdan faydalanarak ihtilâli başarmıştır¹.

A-Bolşevik İhtilâlinin Sebepleri

1. İktisadî Sebepler: Bolşevik ihtilâlini hazırlayan temel sebep korkunç sosyal adaletsizliktir. Rusya bu dönemde büyük servete sahip olan zenginler ile son derece fakir olan köylü ve işçi olmak üzere kesin çizgilerle ikiye ayrılmaktaydı. Lenin'in bunlardan sonunculara dayanarak ihtilâli yaptığı² bilinmektedir.

2. Kültürel sebepler: XX. Yüzyıla girildiğinde Rusya'da aydınlar arasında fikir hareketleri çok güçlenmiş bulunuyordu. Aydınlar ülkenin içinde bulunduğu sosyal huzursuzluğun bir yansıması olarak derin bir kaynaşma içindeydiler. Fransız İhtilâlinin ortaya çıkardığı hürriyetçi akımlar Rusya'da daha 1825'den itibaren Çar idaresine karşı ayaklanmanın çıkmasına sebep olmuştur. Çarlığın sert ve hiç kimseye söz hakkı vermeyen idaresi aydınları yer altına itmiş onlara gizli ihtilâl çalışmaları tecrübesini kazandırmıştı. Marksistler de dahil bütün fikir akımları ya siyasî etkinliği olmayan akademik ve halktan kopuk durumdaydı yahut da grupların teşkil ettiği ve amaçları devlet adamlarını öldürmek olan terörist teşkilat halindeydi. Çarlığın bu zorba idaresi ve halkın isteklerinin dikkate alınmaması rejimin değil muhaliflerin gücünü artırıyordu³.

3. Siyasî Sebepler: Bu sebeplerin başında çarlık iç politikasının gittikçe halktan uzaklaşması ile dünya savaşının doğurduğu iktisadî ve moral çöküntüsü de gelmektedir. I. Dünya Savaşı'na büyük umutlar ile giren Çarlık Rusya'sının Alman cephelelerinde mağlup olmasının sonucunda bütün ümitleri boşa çıkmış, savaş esnasında ülke içerisinde sosyal ve ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Bir yandan savaş zenginleri ortaya çıkarken diğer yandan yoksul halk tabakaları ve cepheden kaçan askerler güruhu ortaya çıkmıştır. Çaresizlik içindeki aç ve sefil bu kitlelere Lenin'in yapmış olduğu propaganda "EKMEK ve BARIŞ" idi⁴.

4. Millî Sebepler: 1917 tarihine gelindiğinde çarlık Rusya'sı emperyalist ve

(*) Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı Öğretim Üyesi.

¹ Taha Akyol; Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye, C.I, İstanbul, 1976, s.38.

² Zeki Velidî Togan; Türklüğün Mukadderatı Üzerine, İstanbul, 1970, s.227.

³ Akdeş Nimet Kurat; Rusya Tarihi, Ankara, 1948, s. 374.

⁴ T. Akyol; Sovyet Rus Stratejisi..., s.41-42.

yayılmacı siyasetinin sonucu olarak hemen hemen bütün Türk illerini hakimiyeti altına almış durumdadır. Çarlık Rusya'sı bu geniş coğrafyaya yayılan dil, din ve kültürel yönlerden değişik özellikler gösteren Türk topluluklarını iktisadî ve kültürel yönden sömürürken aynı zamanda bu Türk topluluklarının siyasî ve kültürel haklarını elinden alarak yoğun bir Ruslaştırma politikasına tabi tutmuştur. Türkleri sömürme ve Hristiyan-Ruslaştırmaya çalışan Çarlık idaresi ile millî şuuru gittikçe gelişen ve siyasî bir kuvvet olarak mücadeleye sahasına giren Türklük karşı karşıya gelmiştir⁵.

Türlere yapılan bu baskıların bir benzeri de Çarlık Rusya'sının hakimiyeti altında bulunan Finlilere, Lehlilere, Ukraynalılara ve Yahudilere de uygulanmaktaydı. Bu milletler Çarlığın baskısından kurtulmak için yollar aramakta ve Çarlığı yıkmak ve sınırlamak isteyen "Hürriyetçi-Aydın" hareketlerini desteklemekteydiler. En çok destekleyecekleri hareket ise elbette Çarlığı yıkacak olan hareket olacaktı⁶.

Yukarıda verdiğimiz bilgilere göre Bolşevik İhtilâli, Rusya içindeki sosyal, ekonomik ve kültürel huzursuzlukların sonucunda Marksist ve Leninist bir ideolojinin iktidara gelmesini sağlayan sosyalist nitelikli bir ihtilâl⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır.

B-Bolşevik İhtilâli Karşısında Türkler

1917 yılı Rusya açısından bir çok birikimlerin ülkenin siyasî yapısında köklü

değişikliklere yol açtığı bir yıl olmuştu. Bir taraftan 1905 Japon Savaşı yenilgisi ile başlayan demokratik yönetim istekleri ülke çapında şiddetlenerek artarken diğer taraftan I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar ülkenin iktisadî ve sosyal yapısını sarsmaktaydı. Her iki gelişme bir noktadan sonra birbirini destekleyerek hızlanmış ve Çarlık idaresini yıkmıştı. Daha demokratik, daha sosyal yönetim isteklerini savunanlar, savaş şartlarının yıpratıldığı rejim karşısında seslerini daha gür çıkarırken, rejimin karşısında gittikçe güçlenen ve genişleyen muhalefet cephesi de moral bakımından orduyu zayıflatarak cephe başarısını engellemeye çalışıyordu. Ancak rejimin muhalefete karşı yumuşamaması üzerine muhalefetin daha güçlü ve güvenli hareket etmesini sağlamıştır. Sonunda Ekim ayında Petrograd olaylarından sonra Kerensky hükümeti yönetimi bırakmak zorunda kalmış ve sonunda Bolşevik İhtilâli gerçekleşerek Lenin döneminin başladığını görmekteyiz⁸.

Kerensky'yi bertaraf eden Lenin ve arkadaşları Rusya'nın karşı karşıya bulunduğu tehlike ve tehditler karşısında Kasım 1917 ve Ocak 1918 ayında yayınladıkları deklarasyonlarda Rus olmayan milletlere Rusya'nın himayesinde muhtar idareler kurma hakkını tanıdıklarını bildirdiler⁹. Lenin ve Stalin'in yayınladıkları bu deklarasyonda Çarlık rejimi altında ezilen halkların ihtilâl içerisinde desteğini almak ve sistemi oturtabilmek amacıyla yapmış oldukları samimî olmayan siyasî bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Lenin'in bu vaadinde samimi olmadığını gören Türkler arasında millî idealin yeniden yeşermeğe başladığı görülmektedir. Bunu fark eden

⁵ Mehmet Saray; Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi, İstanbul, 1998, s.234.

⁶ T. Akyol; Sovyet-Rus Stratejisi..., s.45-46.

⁷ George Crell; Rusların Asya Siyaseti, (Çvr. Serhat Bayram), İstanbul, 1976, s.111.

⁸ Alaeddin Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, İstanbul, 1999, s.99.

⁹ Mehmet Saray; Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması, İstanbul, 1979, s.207.

Lenin casusları ve satın almış olduğu kişiler vasıtası ile (parçala ve hükmet) Türk Millî Birliğini bozarak parçalamayı gerçekleştirdiğini görmekteyiz¹⁰.

Lenin bir taraftan sözde muhtar olacak olan cumhuriyetlerin liderlerini Moskova'da yapılacak olan kongreye davet ederken diğer taraftan da Stalin'in başında bulunduğu Sovyet Milletler Komiserliği ve buna bağlı teşekkül ve ajanlar, muhtar olma vaadiyle parçalanmış olan Türkistan'da Bolşevizm'i yaymak ve Türklerin dil, din, örf ve adetlerini bozarak onları tam manasıyla Ruslaştırmak için gizli ve büyük bir faaliyete girmiş bulunuyordu¹¹. Şubat 1919'da toplanan Moskova Kongresi Lenin ve arkadaşlarının gerçek niyetlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. İhtilâlin Moskova'da yerleşmesinden sonra doğuya yani Başkurdistan, Kafkaslar, Kazakistan ve diğer Türkistan topraklarına taşınma konusu Lenin döneminin en temel problemlerinden birini oluşturmuştur. Çarlık yönetiminin çöküş döneminde Kazaklar arasında kurulmuş olan Alaş Orda ve diğer özgürlükçü hareketler siyasî bilinçlenmeyle beraber kültürel, iktisadî ve askerî gelişme ve oluşumların yolunu açtığını görmekteyiz. Bu şartlar altında Türk Halkları ve onların her geçen gün halkın gözünde artan bu gelişmeler sonucunda Moskova'dan daha bağımsız hareket etmeye başladıklarını¹² görüyoruz Türklerin bu faaliyetleri karşısında harekete geçen Sovyetler eskiden de başvurdukları bir yöntemi yeniden kullanmaya başladılar ve Türkler arasındaki eski düşmanlıkları kışkırtarak kabileler arasında rekabeti körükleyerek onları birbirine karşı düşürmeye başlamışlardır. Bir

müddet sonra 1924 Mart ayında Taşkent'te toplanan Türkistan Birlik Kongresi'ni de teşkilatlandırdıkları birlik aleyhtarı insanlar ile bastırıp münakaşa ve kavga çıkmasını sağladılar. Bu karışıklık üzerine Türklerin kurdukları komünist partileri beraberce Rus Komünist Partisine müracaat ederek ayrı cumhuriyetler halinde yaşamak istediklerini bildirmişlerdir¹³. Bu nedenle Rus Komünist Partisi durumu görüşerek Türkistan'daki komünist partilerin isteklerini kabul ettiklerini ve her Türk grubunun ayrı ayrı cumhuriyetler oluşturacağını 12 Haziran 1924'de ilân etmiş ve aynı yılın Eylül ayında Merkez Toprak Komitesi'ne bu cumhuriyetlerin sınırlarını tespit ettirerek bugünkü statüyü gerçekleştirmişlerdir¹⁴.

Toprak Komitesi'nin bu taksimi Komünist Partisi tarafından kabul edilerek her komünist partisinin ileri gelenleri komiteler kurarak kendi idarî, iktisadî ve kültürel programlarını yapmaya başlamışlardır. Yapılan bütün programlarda her cumhuriyet halkının isteyerek Ruslar ile birleştikleri tezi ve teması iyi bir şekilde işlenecekti. Nihayet bu çalışmalar Ekim 1924 sonunda tamamlanarak Moskova'ya bağlı olarak kurulan beş sosyalist cumhuriyet (ki Kazakistan USSR, Özbekistan USSR, Türkmenistan USSR, Kırgızistan USSR, Tacikistan USSR)'in kuruluşu tamamlanıyordu¹⁵.

Türkistan'ı parçalayarak kendisine bağlamış olan Sovyetler doğuda bulunan Başkurdistan Cumhuriyeti'ni de 23 Mart 1919 tarihinde Başkurd Özerk USSR haline

¹⁰ M. Saray; Türk-Rus Analizi..., s.236.

¹¹ Vincent Monteil; Sovyet Müslümanları, (Çvr. Mete Cendereli) İstanbul, 1992, s.112-113.

¹² A.Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.68.

¹³ M. Saray; Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği, İstanbul, 1992, s.77.

¹⁴ M. Saray; Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Ankara, 1996, s.156.

¹⁵ Baymirza Hayit; Türkistan Rusya İle Çin Arasında, İstanbul, 1973, s.260.

getirmiştir¹⁶. Diğer taraftan Kafkas ve Türkistan'ın dışında bulunduğu halde önemli bir Türk Yurdu olan ve Rusların Kafkaslar politikası ile tarihî ve staretejik ilgisi bulunan Kırım Türkleri de aynı şekilde Sovyet Rusya'sına bağlı bir cumhuriyet haline getirilmiştir¹⁷. Bu Sovyetler Birliği politikalarının en bariz başarılarından biridir. Türklerin anayurdu manasına gelen Türkistan gibi siyasî ve kültürel mana ifade eden terimler birden bire resmî yazışmalardan ve beyanlardan kaldırılarak yerine sosyal tansiyonu yükselten ve milletler arasında staretejik kaynakların rekabetine yönelik "milliyetçilik" kavramı getirilmiştir¹⁸.

C-Stalin Döneminde Türkler Üzerinde Sovyetleştirme Politikaları

Yukarıda açıkladığımız üzere 1924 tarihinden Lenin'in ölümüne kadar olan dönemde Sovyet Rusya içerisinde olan Türk Halkları komünist teşkilatlanma aracılığıyla federatif cumhuriyetler haline gelmişlerdir. Lenin'in ölümünden sonra gerek parti genel sekreterliği içinde gerekse devletin bütün kademelerinde yetkiyi elinde toplayan Stalin devrinde uygulanan politikalar Lenin'in politikalarından birkaç yönden ayrılırlar. Bunlardan birincisi Stalin'in milliyetler meselesine bakış açısı diğeri ise İhtilâl yönetiminin devamlılığı meselesidir. Bu politika sonucunda Stalin, Sovyet sınırları içinde bulunan bütün halk topluluklarını sosyalist düzene adapte etmeye çalışan tek

tip insan yaratmaya çalışacak ve bu doğrultuda baskı ve şiddet yöntemine başvuracaktır¹⁹.

Rusya'nın Türkistan'da takip ettiği sömürgeci, iskan ve koloni siyasetleri her ne kadar Türkler için büyük bir tehlike arz etmekte ise de dil, din, kültür ve millî tarihleri yok etmek ve tahrif etme politikaları ondan daha büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Ruslar, Türkleri parçalama siyasetlerini uzun vadeli bir planla Stalin döneminde şu şekilde tatbik etmeye başlamışlardır²⁰.

1. Dil Kolunda Yapılan Faaliyetler: Dil kolundaki tahribata ilk önce alfabe alanında başlamışlardır. Sovyet ideologlarının bir kısmı Rus alfabesinin kullanılması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Fakat bunun eskiden Rus olmayan milletleri özellikle Türkleri Ruslaştırma ve hristiyanlaştırma siyasetinde İlminsky metodunun takip edildiği okullarda Kril Alfabesinin kullanıldığını, aynı alfabenin kullanılmasının Çarlık idaresinin kötü anılarını Türklere hatırlatacağını halbuki yeni Sovyet rejimini Türklere sevdirmek mecburiyetinde olduklarını ileri sürerek bu alfabenin kullanılmasına itiraz edilmiştir²¹. 1926 tarihine kadar Latin Alfabesi'nin kabulü için sadece bir takım teşviklerde bulunuluyor, yerli halk ise bu konuda ikna edilmeye çalışılıyordu. Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi, reformu prensip olarak kabul etmiş ve bunu takiben Latin Alfabesi ve tek tip bir transkripsiyon eskiden beri

¹⁶ A. Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.61.

¹⁷ Aleksander Bennigsen- C. Quelgovejay, Lemercier; Step'te Ezan Sesleri (Çvr. Nezhiz Uzel), İstanbul, 1994, s.132.

¹⁸ Nazif Shahrani; "Orta Asya ve Sovyetler Dönemi Uygulamalarını Sorgulama", (Çvr. Vildan Serin), Akademik Araştırmalar Dergisi, S.6.

¹⁹ Serge A. Zenkovsky; Rusya'da Pan Türkizm ve Müslümanlık (Çvr. İzzet Kantemir) İstanbul, 1990, s.35.

²⁰ Baymirza Hayit; Sovyetler Birliğinde Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri, İstanbul, 1987, s.174.

²¹ Michael Rywkin; Asya'daki Rusya, İstanbul, 1975, s.98.

Arap harflerini kullanan bölgelerde öğretilmeye başlanmıştır. Fakat bu uygulamanın 1939'da yaygınlık kazanmadığı görülmektedir²². İkinci reform uygulamasına yani Kiril Alfabeti'nin yerleştirilme çabalarına 1935'te başlandı fakat bu uygulama da 1939'a kadar ciddi bir gelişme gösterememiştir²³.

İlk alfabe reformunu hem siyasî hem pratik düşünceler ile ortaya konulmasına karşılık, ikinci reform sadece siyasî amaçlar ile uygulanmıştır²⁴. Sonuçta Ruslar 1940-1941 yıllarına doğru her Türk lehçesi için birbirinden farklı Kiril Alfabeti'ni uygulama alanına koymuş ve Latin Alfabeti'yle yazılan kitaplar toplanarak imha edildiği yetmezmiş gibi Türk lehçelerine girmiş olan İslamî kelimeler ile Türkiye lehçesinden geçen terimler ve ıstılahlar atılarak yerlerine Rusça terimler ve ıstılahların yerleştirilmesine karar verilmiştir. Özellikle siyasî, iktisadî, ilmî ve teknik terimlerin Rusça olması mecburiyeti de getirilmiştir²⁵. Bütün bunların yanında Türk lehçelerinin birbirinden kelime almaları da yasaklanmıştır²⁶. Türkistan'da Kiril alfabetinin kabulü iki önemli sonuç yaratmıştır. Bunlardan birincisi Rusya'dan ödünç alınan kelimeler ile sun'î olarak doğan bu yeni diller zenginleşerek biri birlerinin dillerini anlayamaz hale gelmişlerdir. İkincisi ise yeni neslin hem Türkçe Çağatay alfabetiyle yazılmış çok sayıdaki edebî mirastan mahrum olmalarına hem de Sovyetler Birliği dışındaki diğer Müslüman ülkelerde yazılan eserleri anlamamalarına, hatta inkâr etmelerine ve

eski kültürü bilenleri de modası geçmiş fikirlerle dolu kabul etmelerine sebep olmuştur. Bu durum Orta Asyalıların genel anlamda dünyanın geri kalan kısmından ve özel anlamda da Müslüman dünyasından fikir ve kültür açısından tecrîd edilmelerine yol açmıştır²⁷.

2. Kültürel Alandaki Faaliyetler: Sovyetlerin, Sovyet Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkleri, Sovyetleştirme politikalarını dil sahasından sonra tarih sahasına kaydardıklarını görmekteyiz. Sovyet yöneticileri Rus olmayan milletlerin özellikle Türklerin Sovyetleştirilmesi gerektiğine inanmışlardı. Yukarıda açıkladığımız üzere dil sahasında yapılan çalışmalardan sonra şimdi de Rus olmayan milletlerin tarihini Sovyetleştirmeye başladıklarını görmekteyiz. Bu çerçevede Türk kökenli tarihçilere millî tarih ve kültürlerini yansıtan eserler yazmaları ve eserlerinde Çarlık döneminde Türklere reva görülen haksızlık ve zulümlerden bahsetmeleri yasaklanmıştır. Buna karşılık Çarlık ve Sovyet dönemlerinin Türkistan'ı istilası konusunda objektif ve mantıkî açıklamalarının yapılmasını ve bu işgalin bir kurtarıcı niteliğinde olduğunun yansıtılması istenmiştir²⁸. Bunun yanında Türkistan Türkleri arasında millî duygu ve heyecanların canlı kalmasını sağlayan ve çoğu millet tarafından ortak bir değere sahip olan millî destanların halk arasında söylenmesi ve okutulmasının da yasaklandığını²⁹ görüyoruz.

²² S. A. Zenkovsky; Rusya'da Pan Türkizm..., s. 73.

²³ A. Bennigsen; Step'te Ezan Sesleri, s.273.

²⁴ M. Rywkin; Asya'daki Rusya, s.98.

²⁵ A. Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.149.

²⁶ M. Saray; Dil ve Kültür Birliği, s.179.

²⁷ Nazif Shahrani; "a.g.m.", Akademik Araştırmalar Dergisi, S.6.

²⁸ İsmail Kayabal- Arslanoğlu, Cemender; Orta Asya Türklüğünün Tarihî ve Bugünkü Durumu, Ankara, 1978, s.219.

²⁹ B. Hayıt; Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri, s.241.

3. Dinî Alandaki Faaliyetler: Dil ve tarih meselesinden sonra Sovyetleştirme yolunda en büyük engel olarak görülen din konusu (İslam Dini) ele alınarak bu konuda çalışılmıştır³⁰. İslam Dini'nin Rusya'daki durumuna baktığımızda Çarlık Rusya'sı devrinde İslam Dini ikinci sırada bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya, bu dönemde bünyesinde en fazla Müslüman bulunduran ülke konumundadır. Ülkede dinî kuruluş sayısı 24.321 olup, 26.379 adet de câmî bulunmaktadır. Bundan sonraki dönemlerde Marksist- Leninist felsefesinin bir gereği olarak camiler başta olmak üzere dinî kuruluşların tasfiyesine olarak başlanmıştır³¹. Bu tasfiye hareketinin boyutu hakkında ise Türkistan'da 1942'ye gelindiğinde 26.379 camiden sadece 1.342 caminin ibadete açık olması yeterli bir fikir vermektedir³². Dine karşı yapılan yok etme hareketleri sadece İslam Dini'ne münhasır kalmamış aynı zamanda Ortodoks Rus dini temayül ve kurumlarına da yöneltilmiştir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki bu tasfiye hareketinin başında bizzat Rusların bulunmuş olmasından dolayı müslüman halka ve kurumlara yapılan baskı ve zulümlerin derecesi biraz daha fazla olmuştur³³. Lenin döneminde Müslüman halka karşı daha yumuşak bir politika takip edilmiştir. Bunun sebebi ise Çarlık döneminde küstürülen halkın yeni rejime kazandırılmak istenmesidir. Stalin'in, rejimin sosyal ve iktisadî temellerini atmaya başladığı ikinci dönemde İslamî kurum ve kuruluşlara karşı sistematik bir saldırı başlatılmıştır. Ancak 1941'den sonraki savaş nedeniyle tekrar bu konuda da bir

yumuşama göze çarpmaktadır³⁴. Bütün bunların yanında yoğun bir din karşıtlığı propagandası yapılmış Müslüman-Türk halkının kutsal kitabı olan Kur'an'ın hükümlerinin gerçek olmadığı açıklanarak "Allahsızlar Birliği" adı altında teşkilatlar meydana getirilmiştir³⁵. Sovyetlerin İslamiyete ve onun yeniden canlanmasını ve devamını sağlayacak kurumlara yönelen saldırılarının temelinde hem ideolojik hem de pragmatik sebepler bulunmaktadır. İdeolojik açıdan İslamiyetin laik, ferdiyetçi, rasyonel, sanayileşmiş, modern sosyalist hayatın ihtiyaçlarıyla uyşamayacağını düşünmüşlerdir. Bunun için İslamiyete karşı çıkmışlardır. Pragmatik açıdan ise İslamiyet, Türkistan'daki heterojen halkın fikren ve manen birleşmesini sağlamaktaydı. Müslüman liderler, sufiler ve ulemalar Sovyet hakimiyetine karşı merkez teşkil edebilecek tek güç kaynağı idiler. Bu sebeple İslamiyet, Sovyet devleti tarafından düzenli, sistemli ve yoğun bir şekilde yapılan saldırılara hedef olmuştur³⁶.

4. İktisadî Politikalar: Sovyet iktidarının ilk yıllarında (1924-1928) henüz rejimin oturmamış olması sebebiyle Lenin "NEP" adı verilen iki adım ileri, bir adım geri olarak ifade edilen iktisadî bir politikanın devreye sokulduğunu görmekteyiz. Bu dönemde komünizmin iktisadî alandaki programı uygulanmaya başlanmıştır³⁷. Lenin döneminde komünizmin iktisadî politikasının uygulanmaması parti içinde de muhalefete sebep olmuştur. Rejimin iktisadî politikası olan köylü topraklarının kamulaştırılması (kolhoz) ve bankaların

³⁰ A. Bennigsen; Step'te Ezan Sesleri, s.293.

³¹ V. Monteil; Sovyet Müslümanları..., s.194.

³² A. Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.91.

³³ M. Saray, Türk-Rus Analizi, s.243-244.

³⁴ B. Hayıt; Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri , s.248.

³⁵ A. Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.93.

³⁶ Nazif Shahrani; "a.g.m.", Akademik Araştırmalar Dergisi, S.6.

³⁷ Oral Sander; Siyasî Tarih, Ankara, 1990, s.14.

devletleştirilmesi toprakların köylülere dağıtılması sanayi ve ticarete işçilerin söz sahibi olacağı yönündeki politikaları Stalin döneminde 1929'dan sonra uygulanmaya başlanmıştır³⁸. Kolhozlaştırma faaliyetleri öncelikli olarak göçebe köylülerin uygun olarak bulunduğu Kazak topraklarında uygulanmaya başlanmış bunun sonucunda binlerle ifade edilebilecek Kazak köylüsü Kolhozlara zorla götürülmüştür. Bütün bu zorlamalar sırasında direnen Kazakların bir kısmı öldürülmüş bir kısmı ise elverişsiz hava şartları nedeniyle açlık ve soğuktan hayatını kaybetmiştir. Kazaklardan bir çoğu toprak ve hayvanlarını bırakarak göç ettiği gibi bir çoğu da hayvanlarını vermemek için onları öldürdüklerini görüyoruz. Bunun sonucunda bu dönemde tarım ve hayvancılık üretiminde büyük bir düşüş gözlenmektedir³⁹.

Aynı politika Kırgızistan'da da istenmişse de büyük bir tepki ile karşılanmıştır⁴⁰. 1941 yılından sonraki dikkati çeken bir diğer gelişme ise savaş nedeniyle batıdaki sanayi tesislerin Türkistan'a kaydırılması ve bunun sonucu olarak bu bölgeye gelen yoğun RUS GÖÇMENİ ve bölgedeki Rus olmayan unsurların sayısında görülen azalmadır⁴¹. Sovyetlerin Türkistan üzerinde uyguladıkları başka bir politikası da "MONO KÜLTÜR" olarak ifade edilen sanayi politikasıdır. Bunun sonucu olarak her Türk Cumhuriyetine ayrı ayrı görevler tahsis edilerek bu bölgeler iktisadî yönden Moskova'ya bağlı hale getirilmiştir. Örneğin; Özbekistan'a pamuk yetiştirme görevi verilmiş, fakat yetiştirilen bu pamuk Moskova'da işlenerek külfetli bir şekilde

mamul madde olarak tekrar Özbekistan'a satılmıştır⁴². Tarlalara sadece pamuğun ekilmesi ve diğer ürünlere izin verilmemesi ülkeyi bir pamuk tarlasına dönüştürdüğü gibi Özbekistan'daki bu uygulama yalnız tarımı değil eğitimi, kamu ahlakını da (resmi kurumlardaki bozulma ve rüşvet gibi) çürütmüştür⁴³.

D-Osmanlıların Bolşevik İhtilâli'ne Bakışı

1917 şubat İhtilâlinin yankıları Osmanlı başkentine olaydan birkaç gün sonra ulaşmıştır. Ancak Harbiye Nazırlığı, Almanya aracılığı ile elde edilen bilgileri askerî sansür mülâhazaları sebebiyle hemen duyurmadığını görmekteyiz. Bundan dolayı Osmanlı basınında ihtilâl haberleri ancak 20 Mart tarihinden itibaren çıkmaya başladığını görmekteyiz⁴⁴.

Devrin en önemli gazeteleri olan "İkdam", "Tasvir-i Efkâr", "Vakit", ve "Tanin" de çıkan yazılarda Rusya'nın iç hadiseleri hakkında doğru dürüst bir bilgi bulunmamaktadır⁴⁵.

Yukarıda adlarını verdiğimiz gazetelerde kesin bir bilgi bulunmamasının sebeplerine baktığımız zaman; Türkiye'de uygulanan askerî sansür, alınan haberlerin Alman ve Avusturya makamlarının süzgecinden geçirilmesi ve haberlerin çoğu defa gerçeklerden uzaklaştırılması düşünülebilir. Bununla beraber şurası gayet iyi bilinmekteydi ki Osmanlı'nın ebedî düşmanı olan Çarlık Rusya'sında büyük bir çatlak meydana gelmişti ve bu Osmanlı halkı üzerinde (Rum ve Ermeniler hariç) büyük

³⁸ V. Monteil; Sovyet Müslümanları..., s.164.

³⁹ A. Yalçınkaya; Yetmiş Yıllık Kriz, s.144.

⁴⁰ M. Rywkin; Asya'daki Rusya, s.78.

⁴¹ S. A. Zenkovsky; Rusya'da Pan

Türkizm...,s.275.

⁴² T. Akyol; Sovyet-Rus Stratejisi..., s.110.

⁴³ Nazif Shahrani; "a.g.m.", Akademik Araştırmalar Dergisi, S.6.

⁴⁴ Akdes Nimet Kurat; Türkiye ve Rusya, Ankara, 1990, s.37.

⁴⁵ A.N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.318.

bir sevinç kaynağı olmuştu. Çünkü Osmanlılar bu sayede savaştan en az bir yara ile ve İstanbul ve boğazları Rusya'ya kaptırmadan çıkabilecekti⁴⁶. Rusya'nın savaştan geri çekilmesi ve savaş öncesi emellerinden vazgeçtiğini bildirmesi Osmanlı Devleti açısından son derece önemli idi. Rus İhtilâlinin (Mart İhtilâli) önemi Osmanlı basınında daha çok bu açıdan incelenmeye başlanmış bu yönde gazetelerde haberler çıkmaya başlamıştır⁴⁷. Dönemin en önemli gazetelerinden biri olan Tasvir-i Efkâr'da "Rus İhtilâlinin mahiyeti", "Osmanlı'nın Çarlık Rusya'sının tehlikesinden kurtulma ümitleri" nin belirtildiğini görmekteyiz. Her ne kadar Yunus Nadi Bey yazılarında bu gibi pasajlar vermeseyse de İhtilâl Rusya'sında henüz böyle bir emare görülmemektedir. Çünkü Rusya'daki İhtilâl hükümetinin harp ve barış hakkında ne düşündükleri hakkında İstanbul doğru bir habere ulaşmış da değildi⁴⁸. Osmanlıların Berlin Büyükelçisi Hakkı Paşa'dan Nisan ayında alınan telgrafa göre Rusya'nın barış taraftarı olduğu belirtildikten sonra Rus İhtilâli hakkında İstanbul'da daha geniş haberler çıkmaya başlamıştır. Dönemin gazetelerinde olaylar hakkında verilen geniş bilgilerin yanında Lenin ve Rus Amele ve Asker Cemiyeti gibi tabirler de geçtiği gibi⁴⁹, Lenin'in adı da ilk defa Tasvir-i Efkâr gazetesinde 18 Nisan 1917'de verilmiştir. Aynı gazetede Lenin'in 30 kadar arkadaşıyla İsviçre'den hareketle Almanya'ya ve oradan da Rusya'ya geldiği yönünde haberler yer almaktaydı. Yine aynı gazetenin 18 Nisan 1917 tarihli "Yeni Rusya'da Amele ve Hükümet" adlı

makalede Rusya'da amelelerin hakim duruma gelişi ve bundan böyle toprak ilhakına izin verilmeyeceği yönünde beklentilere yer verilmekteydi. Bu beklentiler bütün Türklerin beklentisi olarak değerlendirilmekte ve amele hakimiyeti Osmanlılar açısından olumlu değerlendirilmekteydi⁵⁰. İhtilâl yapan gruplar içerisinde Lenin'in önderliğini yaptığı Bolşeviklerin kısa sürede sivrilmesi ile birlikte Rusya dışındaki haberlerde de sık sık "Amele ve Asker Sovyetleri" abiri görülüyordu⁵¹. Bu tabir Türkiye'de ilk defa 4 Mayıs 1917 tarihinde kullanılmıştır. "Lenin ve Asker Amele Cemiyeti" başlığı ile çıkan bir yazıda Yunus Nadi Bey, Lenin'in Rus asker ve amelesini üzerinde gittikçe artan nüfuzundan bahsetmektedir. Bundan sonra Lenin ve Asker Amele Cemiyeti'nden, Osmanlı basınında sık sık söz edildiği gibi bu cemiyetin ileri sürdüğü görüşlerin Türkiye açısından faydalı olacağı kanaati yerleşmeye başlayacaktır⁵². Ancak Rusya'daki hükümetin dışişleri bakanı Milükov ve Harbiye vekili Güçkov "zafere kadar savaş kararı" vermişti ve boğazların Rusya'ya ait olduğunu ileri sürmekteydi. Böyle olunca da geçici hükümete sempati beslenemezdi⁵³.

Bolşevik İhtilâlinin sonraki gelişmelere baktığımızda Lenin'in idare ettiği komünist partisi 7 Kasım 1917'de Petrograd'da yaptıkları hükümet darbesiyle Kerensky'i devirerek iktidarı ele geçirmişti. Rusya'da meydana gelen bu İhtilâl İstanbul'a ilk defa Stockholm'de bulunan Esat Bey tarafından duyurulmuştu. Esat Bey telgrafında yeni hükümetin tazminatsız ve ilhaksız barış

⁴⁶ A.N.Kurat; Türkiye ve Rusya, s.320.

⁴⁷ Uygur Kocabaşoğlu; Berge, Metin; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, Ankara, 1994, s.80.

⁴⁸ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.81-82

⁴⁹ A.N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.322.

⁵⁰ A.N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.322.

⁵¹ A. N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.322.

⁵² U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.84-85.

⁵³ A.N.Kurat; Türkiye ve Rusya, s.324.

yanlısı olduğu belirtilmekteydi⁵⁴. Bolşevik İhtilâline ait Osmanlı basınında ilk yazı Ahmet Emin Yalman'ın başyazarlığını yaptığı Vakit Gazetesi'nde 9 Kasım 1917'de çıkmıştır. "Kerensky yerine Lenin" başlığını taşıyan bu yazıda Petrograd'da cereyan eden olaylar hakkında kısaca bilgi verilmekte ve iktidarın Lenin tarafından ele geçirildiği belirtiliyordu⁵⁵. İhtilâlin ertesi günü yapılan kongrede Lenin'in yayınladığı sulh kararı ile bütün savaşan devletlere tazminatsız ve ilhaksız sulh teklif edilmekte ise de bu teklif Lenin'in iktidarı tam olarak tanınmadığı için diğer devletler tarafından pek hesaba alınmaz iken İstanbul basınında büyük bir yankı yapmıştır⁵⁶. Yunus Nadi Bey, Tasvir-i Efkâr gazetesinde başyazarlık yaptığı dönemde 10 Kasım 1917 tarihinde "Bolşevik İhtilâli" ve 12 Kasım 1917 tarihli "Sulh Emelin Galebesi" adlı iki ayrı makalesiyle hem barış teklifini tasvip etmekte hem de Lenin'in fikirlerini makul ve mutedil bulmaktaydı. Yine aynı yazar "Rus İhtilâlinde Tekâmül" adlı makalesinde ise Lenin'in barışçı prensiplerini uzun uzadıya övmekte bu suretle Ekim İhtilâli'nden birkaç gün sonra İstanbul gazetelerinin belli başlı yazarları bu ihtilâli benimsemişler ve Bolşevik idaresinin kurucusu Lenin'in barışçı icraatını sempati ile karşılamışlardır⁵⁷.

İhtilâl önderlerinin 23 Kasım'da Pravda ve İzvestia gazetelerinde Çarlık Rusya'sının yapmış olduğu gizli anlaşmaları yayınlamaları üzerine olay ertesi günkü İngiliz basınında bir bomba gibi patlamıştır. Bu haber üç dört günlük bir gecikme ile

Osmanlı basınında da geniş bir şekilde yer almaya başlamıştır. Bolşeviklerin, Kasım ayının son haftası ve Aralık ayı boyunca Osmanlı kamuoyundaki kredisinin arttığını görmekteyiz⁵⁸. Gizli anlaşmalarla ilgili ilk haberler 27 Kasım tarihli Vakit gazetesinde yer aldığını görmekteyiz. Bu haberde verilmek istenen belli başlı bilgiler Rusya'nın gizli anlaşmaları "Sarı Kitap" adı altında yayınlayacağından bahsedilmekteydi. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren gerçek haberler 28-30 Kasım tarihlerinde kamuoyunun bilgisine sunulmuştur⁵⁹. 28-30 Kasım tarihinden 1 Aralık tarihine kadar çıkan yazılarda "bütün hırslar ve rezaletler ortaya çıktı" şeklinde değerlendirmeler yapılmaktaydı⁶⁰.

Bu açıklamalardan sonra gazetelerde ihtilâle ve liderlerine yer veren detaylı haberler çıkmaya başlamıştır. Bolşevik liderlerine ait ilk detaylı bilgiler 1917 Kasım sonları ile Aralık ayının başlarında yazılar yazılmakla birlikte Bolşevik liderlerin fotoğraflarda çoğu zaman karıştırıldıkları da görülmektedir. Örneğin; Lenin'e Troçki, Troçki'ye de Lenin adının verildiği görülmektedir. Liderlere ilişkin bu haberlerde bile Osmanlı basınına barış teklifini ön plana çıkardığı görülmekteydi⁶¹.

Rusya'daki yeni yönetimin ateşkes ve barış istemesinin ardından gizli anlaşmaları açıklayarak bu konudaki kararlılığını göstermesi itilaf ülkelerinin Osmanlı Devleti ile tek başına barış yapmak ya da savaşı sürdürmek tercihidenden birini seçmek

⁵⁴ A.N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.327.

⁵⁵ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.95.

⁵⁶ A.N. Kurat; Türkiye ve Rusya, s.327.

⁵⁷ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.102-103.

⁵⁸ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.106.

⁵⁹ A.N.Kurat; Türkiye ve Rusya, s.329.

⁶⁰ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.112.

⁶¹ U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.113.

durumunda bulunmalarına rağmen barış umudunu gerçekten de arttırmıştı. Aralık ayı içerisindeki gazete yayınlarında Barış ve Rusya Ahvali adlı bölümler gazete sütunlarının satırlarının bir hayli büyük bir kısmını işgal etmekteydi. Hemen hemen her gün birinci sayfada yeni bir haberin yanı sıra ikinci sayfada ise “Rusya’da” veya “Rusya İşleri” başlıklar altında pek çok haber yer almaktaydı. 1917 yılının son ayındaki gelişmeleri başlıca dört başlık altında toplayabilmek mümkündür. 1-Ateşkes ve Barış, 2-Meclis-i Mebusanda Barış, 3-Rusya’da Durum, 4-Rusya’daki Müslümanların Durumu⁶².

Sonuç olarak; 1917 yılında Rusya’da kendi bünyesi içerisinde iktisadî, kültürel ve millî sebeplerden kaynaklanan bir ihtilâl çıktığı görülmektedir. Ruslar hemen hemen bütün Türk illerini ele geçirdikten sonra Türk illerinde millî bir oluşumun meydana gelmemesi için kendilerine göre önlemler aldıklarını görmekteyiz. Yapılan bu çalışmalar sonucunda Türk toplulukları komünist teşkilatlanma aracılığı ile federatif cumhuriyetler haline getirildiği görülmektedir. Özellikle Stalin döneminde Türkleri Ruslaştırmak için dil-alfabe, tarih ve dinî yönlerden yaptıkları olumsuz faaliyetler yetmezmiş gibi iktisadî yönden de Türk illerini sömürmüşlerdir. Osmanlıların Bolşevik İhtilâline bakış açısını değerlendirdiğimizde ilk etapta ayrıntılı bilgi sahibi olamadıkları görülmektedir. Dönemin Tasvir-i Efkar, Vakıf gibi gazetelerde bir takım bilgilerin yer aldığı görülmekle beraber kesin bir bilgi sahibi olamadıklarını da anlamaktayız. Lenin’i Troçki’ye, Troçki’yi Lenin’e benzetmelerini örnek olarak verebiliriz. Bolşeviklerin, Çarlık

döneminde yapılmış olan gizli anlaşmaları açıklamaları da dönem açısından Osmanlı devri Türk Tarihi için önemli bir gelişme olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akyol, T., 1976, Sovyet Rus Staretejisi ve Türkiye, C.I., İstanbul,
- Bennigsen, A., ve C. Quelguejay, 1994, Step’te Ezan Sesleri (Çev. Nezih Uzel), İstanbul.
- Crell, G., 1976, Rusların Asya Siyaseti, (Çev. Serhat Bayram), İstanbul.
- Hayıt, B., 1987, Sovyetler Birliğinde Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri, İstanbul.
- Hayıt, B., 1973, Türkistan Rusya İle Çin Arasında, İstanbul.
- Kayabal, İ., ve Arslanoğlu C., 1978, Orta Asya Türklüğünün Tarihi ve Bugünkü Durumu, Ankara
- Kocabaşoğlu, U., ve Berge, M., 1994, Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, Ankara.
- Kurat, A., N., 1934, Rusya Tarihi, Ankara.
- Kurat, A., N., 1990, Türkiye ve Rusya, Ankara.
- Monteil, V., 1992, Sovyet Müslümanları, (Çev. Mete Cendereli), İstanbul.
- Rywkin, M., 1975, Asya’daki Rusya, İstanbul.
- Sander, O., 1990, Siyasî Tarih, Ankara.

⁶² U. Kocabaşoğlu; Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, s.116.

- Saray, M., 1979, Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması, İstanbul.
- Saray, M., 1992Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği, İstanbul.
- Saray, M., 1998, Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi, İstanbul.
- Saray, M., 1996, Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Ankara.
- Shahrani, N., "Orta Asya ve Sovyetler Dönemi Uygulamalarını Sorgulama", (Çev. Vildan Serin), Akademik Araştırmalar Dergisi, S.6.
- Togan, Z., V., 1970, Türklüğün Mukadderatı Üzerine, İstanbul.
- Yalçınkaya, A., 1999, Yetmiş Yıllık Kriz, İstanbul.
- Zenkovsky, S., A., 1990, Rusya'da Pan Türkizm ve Müslümanlık, (Çev. İzzet Kantemir), İstanbul.